Översikt Persiens (Irans) historia.

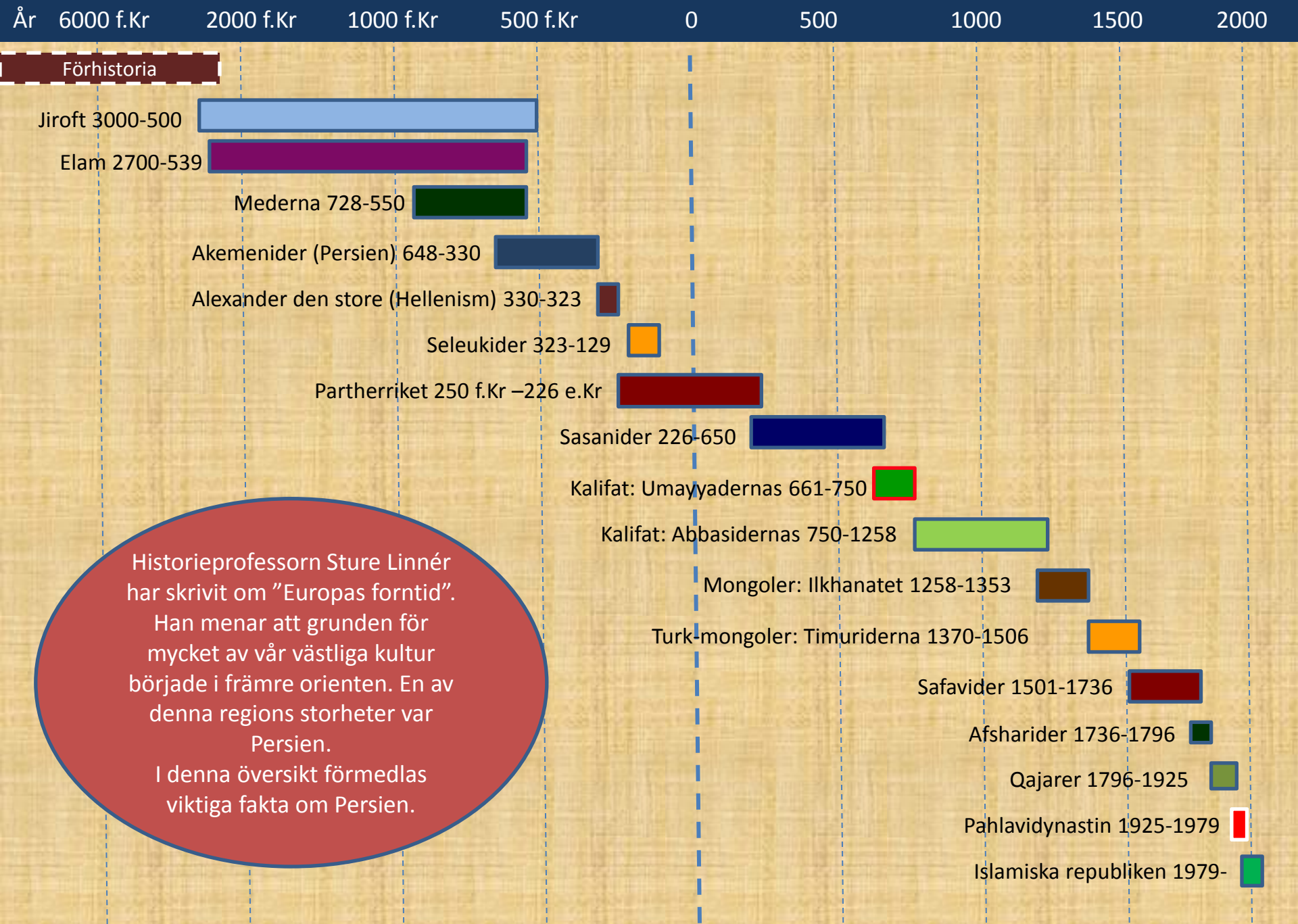

Historieprofessorn Sture Linnér har skrivit om ”Europas forntid”. Han menar att grunden för mycket av vår västliga kultur började i främre orienten. En av denna regions storheter var Persien.
I denna översikt förmedlas viktiga fakta om Persien.

Persiens (Irans) historia: Geografiska förutsättningar 1 av 3

Irans geografi.
Irans landyta är ungefär fyra gånger så stor som Sveriges. Större delen av landet utgörs av en högplatå med höga berg i omgivningarna.

Drygt sex mil öster om huvudstaden *Teheran* ligger berget *Demavend* med en höjd av 5.610 meter. Från denna höjd går det snabbt ned till havsnivån i Kaspiska havet. Därmed passeras alla klimatzoner på ett kort geografiskt avstånd.

I väster ligger *Zagrosbergen* som är cirka 150 mil långa och där topparna når över 4.000 meter.

Utöver huvudstaden är städerna *Tabriz, Esfahan, Mashhad och Shiraz* stora och historiskt berömda.

I väster kring staden *Ahvaz* ligger floddeltat från Eufrat och Tigris med lämningar från människans äldsta kulturer.

Persiens (Irans) historia: Geografiska förutsättningar 2 av 3

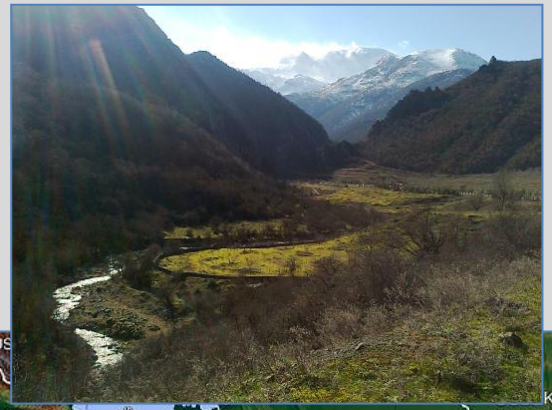

Naturen varierar från bergstoppar med snö till oaser och dalgångar med flödande vatten.

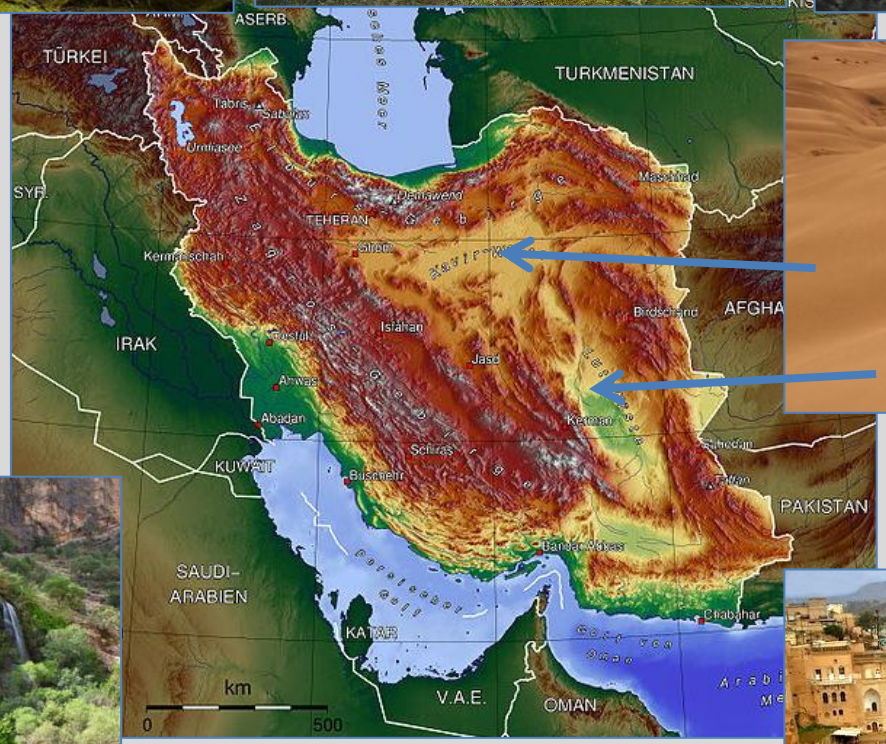

Två stora saltöknar är belägna nästan i mitten på landet.

Persiens (Irans) historia: Geografiska förutsättningar 3 av 3

Iran ligger mitt i stråket för sidenvägen. Från aggressiva omgivande maktcentra har landet varit utsatt för mängder av ockupationer. Genom folkförflyttningar från alla håll har landet fått en etnisk blandning som kan härledas från hundratals olika folkslag.

Landets omfattning har vuxit och krympt allt efter vilken kraft den centrala ledningen innehaft. Huvudstaden har vid flera tillfällen växlat.

Landet öster om Kaspiska havet har då och då tillhört Persien (Iran). I nämnda trakt finns lämningar av kulturer som är mer än 6.000 år gamla (Annau).

Sagoomspunna städer som Samarkand och Buchara har också ingått i Persiska imperier.

Expansion har emellanåt skett österut och då har kollision skett med indiska maktsfärer. Kulturinfluenser har kommit från alla håll.

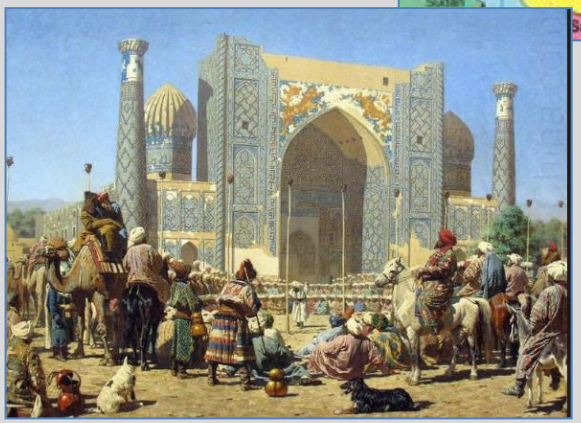

Persiens (Irans) historia: Förhistoria, Jiroftkulturen.

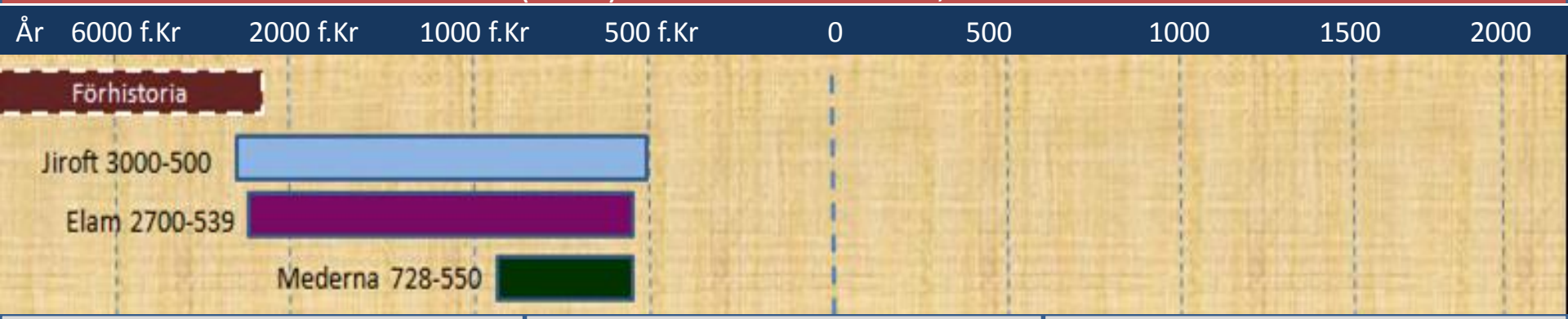

Persiens förhistoria.

Områdena kring floderna Eufrat och Tigris kallas ”bördiga halvmånen”. Det var sannolikt här som jordbruket startades efter jakt- och samlar-kulturen.

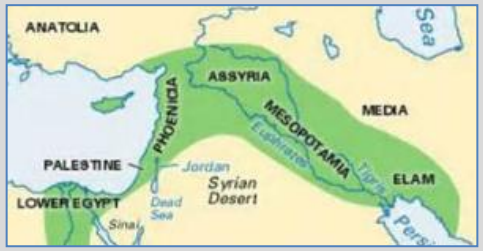

I östra Turkiet har man bland annat funnit att vildvete börjat användas för cirka 10.000 år sedan.

Från floderna anslöts kanaler och rännor med vatten. Människorna lärde sig odla. Nomadlivet övergick till en tillvaro på samma plats. Byar och städer tillkom. Ett socialt liv utvecklades. Kunskap överfördes mellan människorna.

I sydöstra delen av ”bördiga halvmånen” ligger regionen Elam.

Elam tillhörde de alla tidigaste kulturerna. Trakten ingår fortfarande i Persien. Men Elam föregicks av en ännu äldre kultur som kallas Aratta i trakten av Jiroft i Persien.

Jiroftkulturen (3000-500 f.Kr).

I trakten av staden Jiroft har man ganska sent upptäckt lämningar av en mycket gammal kultur. Utgrävningar pågår och pusselbitarna sätts ihop.

Forskare från flera olika länder samarbetar i utgrävningarna. Man tror att lämningarna är från det man kallar ”Arattakulturen”.

Bland fynden återfinns lertavlor med ett skriftspråk.

Persiens (Irans) historia: Elam 2700-539 f.Kr.

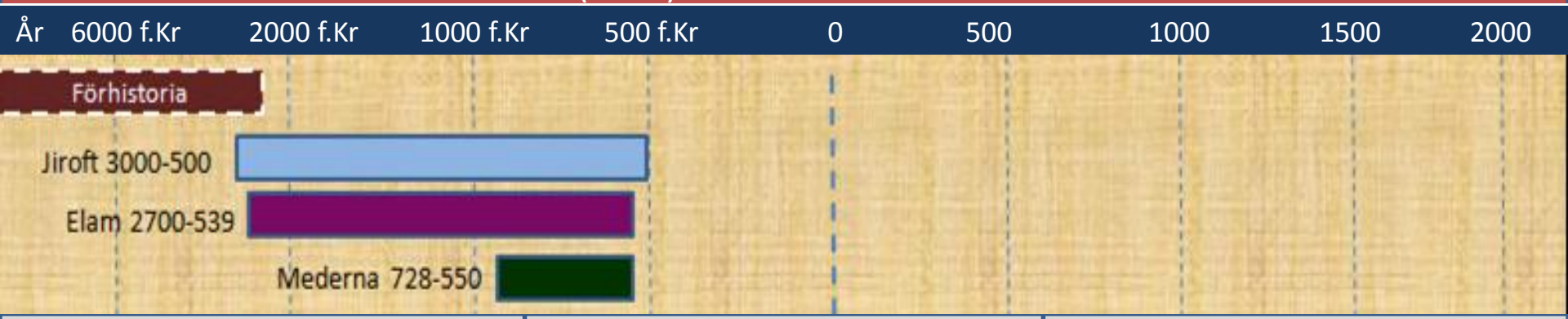

Elam (2700-539 f.Kr).

Elam var en mycket tidig kultur som hade stort utbyte med det mera kända Mesopotamien. De båda regionernas historia är mycket sammanvävda. Språktexter från Elam är bland de absolut äldsta i världen. Troligen utbyttes kunskap om skrift med sumererna i Mesopotamien. Möjligen kan det ha varit det motsatta.

Till och från ingick Elam i väldena som styrdes från statsstäderna Ur och Uruk. Under perioder ingick också Elam i Babyloniens rike.
Huvudstad i Elam var den sägenomspunna staden *Susa*. Staden är en av de äldsta i världen och står nu på UNESCO:s lista över världsarv.

I Bibelns gamla testamente omnämns Susa vid flera tillfällen. Profeten Daniel ligger begravd i Susa.

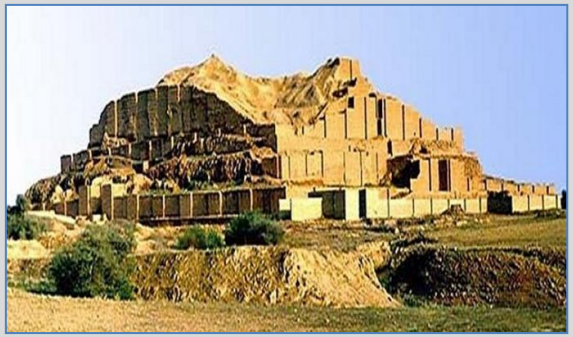

Mederna (728-550 f.Kr).

På 700-talet f.Kr etablerade sig mederna söder om Kaspiska havet. Likt andra folkslag sökte man odlingsbar jord.
Medernas välde bredde ut sig över hela regionen. Särskilt expanderade det mediska väldet efter att det assyriska imperiet upphörde.

Mederna omnämns i Bibeln. En av de vice männen anses ha kommit från Medien.
Krigsguden Mitra dyrkades av mederna. Dyrkan av Mitra finns kvar till delar i zoroastrisk tro, vilken fortfarande existerar i Persien. Mitradyrkan kom att ingå i romarnas religionsutövning.
Spänningar uppstod mellan de breda folklagren och elitskiktet. Detta öppnade för akeminiderna som kom att skapa perserväldet.

Persiens (Irans) historia: Akemenider (Persiska riket) 648-330 f.Kr.

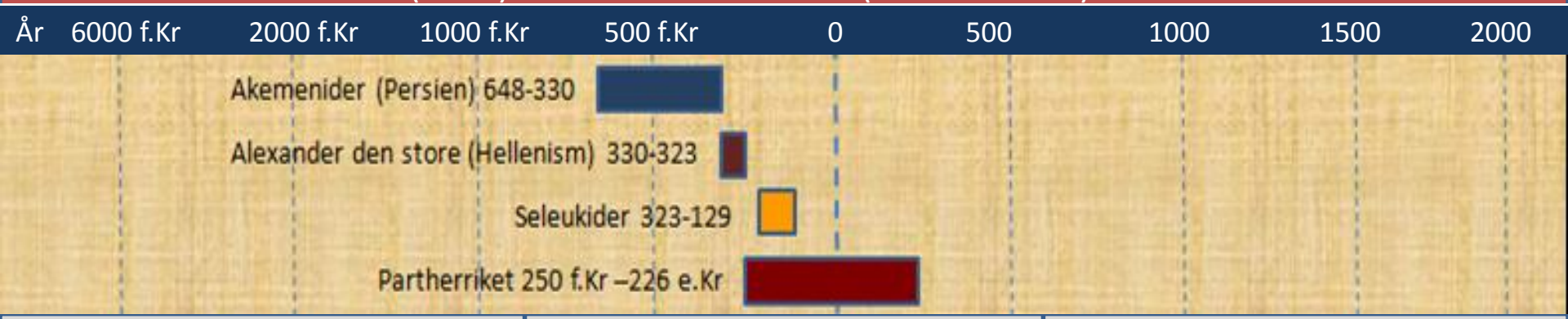

Akemenider (Persien) 648-330 f.Kr.

Under perioden 540-330 f.Kr var det persiska riket förmodligen väldens mäktigaste stormakt. Vanligen innefattas flera dynastier i det vi benämner persiska riket.

En centraliserad stat skapades redan under 700-talet f.Kr. under *Hakhamanish*. Han var förmodligen vasall under mederna. Men kring Karun-flodens mynning , i närheten av staden Ahvaz , lyckades *Hakhamanish* bygga upp en stormakt som kom att utvecklas till Persien.

Kyros den store (576-530 f.Kr ca).

Den förste, och förmodligen den störste, av de persiska härskarna var *Kyros den store*. Han var en mäktig och klok härskare som erhöll ett mycket gott anseende.

Han var det antika Persiens förste riktiga kung. Kyros erövrade Babylon år 539 f.Kr. Därefter befriade han slavarna och gjorde mycket för de mänskliga rättigheterna. Bland annat kunde judarna i den s.k. ”babyloniska fångenskapen” återvända hem.

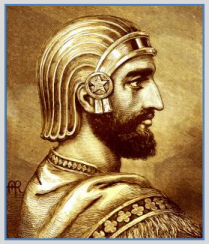

Kyros den stores grav är nu med på UNESCO:s lista över världsarv.

På en cylinder från 500-talet f.Kr finns Kyros tankar om mänskliga rättigheter nedtecknade. Citat från cylindern finns nu i FN:s högkvarter.

Öster om Kaspiska havet fanns redan från omkring år 3000 f.Kr en utvecklad kultur som kallas *Annau*. Geografiskt låg Annau nära den gamla sidenvägen mellan Europa och Asien.

Denna del av Asien är nu ökenlik men var på Kyros tid grönskande. Kyros välde omfattade även nämnda del av Asien.

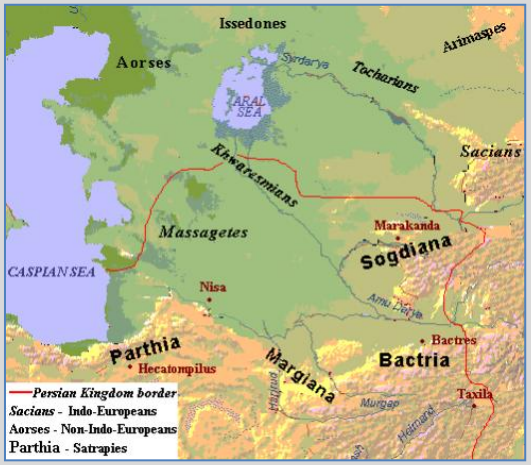

Mytomspunna regioner såsom Sogdiana och Baktrien är i öster omgivna av berg på över sju tusen meters höjd. I väster ligger landets höjd på havsnivå. Ypperliga förutsättningar har förelegat för tidiga fasta bosättningar.

Från norr kom många nya folkslag att strömma in i Persien.

Persiens (Irans) historia: Akemenider (Persiska riket) 648-330 f.Kr.

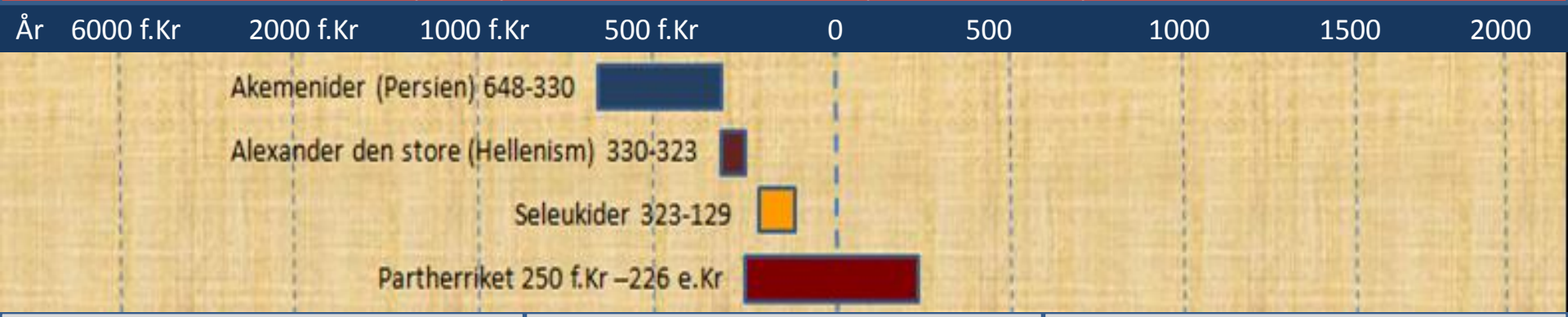

Kyros byggde huvudstaden Pasargarde.
Under åren 559-530 f.Kr byggde Kyros den store huvudstaden *Pasargarde*.

Pasargarde är beläget nära Shiraz.

I Pasargarde pågår fortfarande arkeologiska utgrävningar.

Under persernas tid skapades en unik trädgårds-stil som kom att påverka utformningen av bland annat arabernas Al Hambra och även Versailles.

Kyros den store är begravd i Pasargarde. Det är ett av de största turistmålen i Iran.

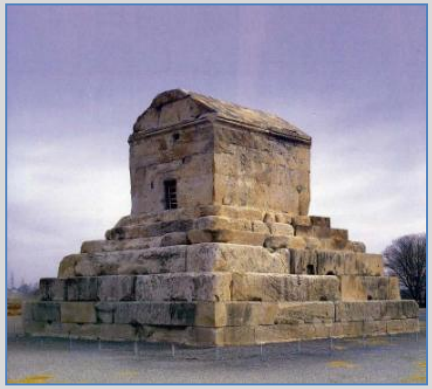

Det var i Pasargarde som Shahen av Iran under 1970-talet firade jubileet av perserriket med vidunderliga festligheter.

Mängder av kulturlämningar har återfunnits i Pasargarde.

Persiens (Irans) historia: Akemenider (Persiska riket) 648-330 f.Kr.

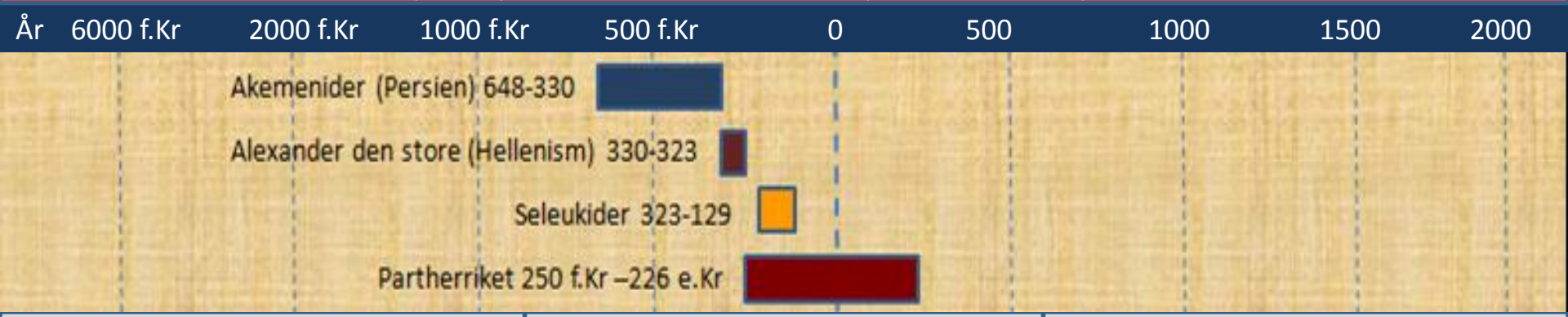

Kambyses II (530-522 f.Kr).
Kyros son *Kambyses* II efterträdde fadern. Kambyses hade mördat sin bror vilket belastade honom hela livet.
Väldet utvidgades under Kambyses II med att Egypten erövrades.

Kambyses II firar erövringen av Egypten.

Under fälttåget i Egypten nåddes Kambyses II av ett uppror i hemlandet. En påhittad bror skall ha lett upproret.
På väg mot huvudstaden Susa förlorade Kambyses stora delar av sin här i en sandstorm. Kambyses avled kort därefter i en olyckshändelse.

Staden Susa.
Kambyses flyttade huvudstaden från Pasargarde till *Susa.* Susa är en av världens äldsta städer. Staden var bebyggd redan 4200 f.Kr. Susa hade varit huvudstad redan under Elamepoken. Assyrierna totalförstörde Susa under 600-talet f.Kr. Kambyses II började bygga upp staden igen och hans efterträdare fortsatte uppbyggnaden med ett resultat i enastående prakt.

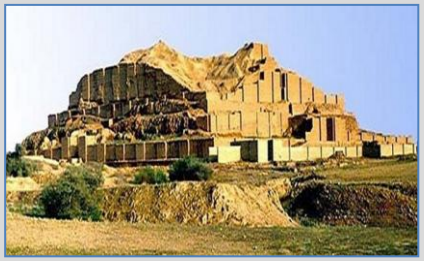

Susa omnämns i Bibelns Gamla Testamente. Profeten Daniel är begravd i Susa.

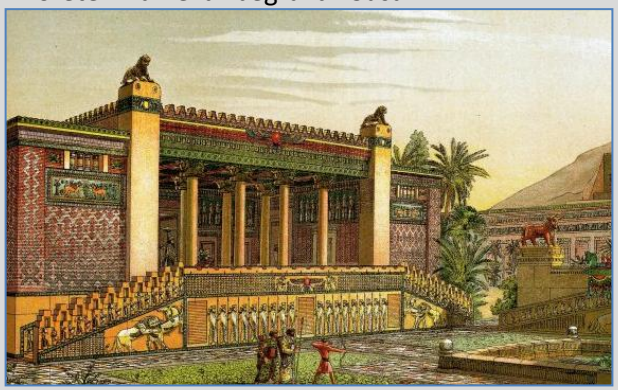

Susa är beläget I Elamregionen.

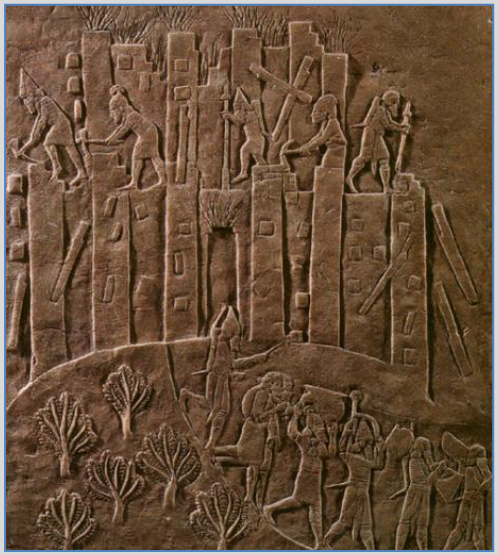

Relief som skildrar Assyriernas förstörelse av Susa under 600-talet f.Kr.

Persiens (Irans) historia: Akemenider (Persiska riket) 648-330 f.Kr.

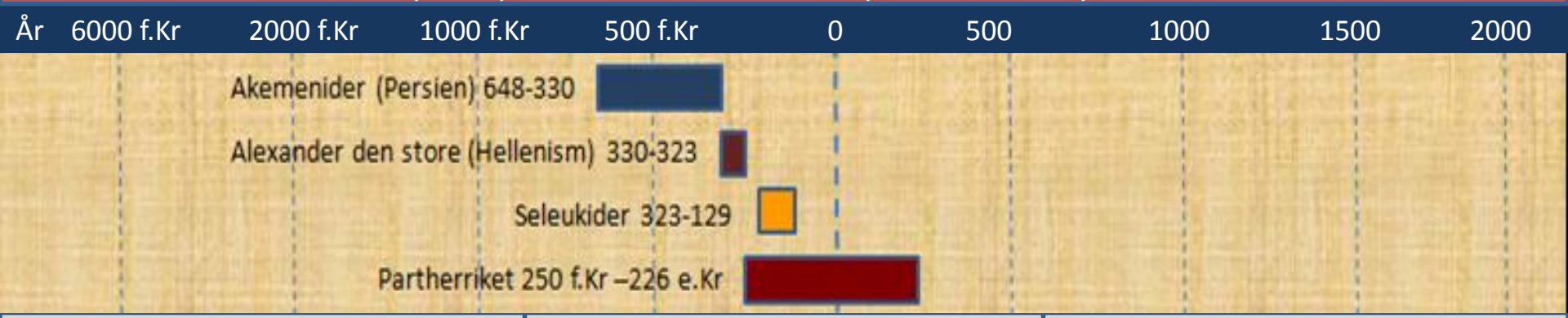

Darius I den store (522-486 f.Kr).
Darius I var den store byggaren av det persiska riket. Han regerade i 36 år. Darius I räknas efter Kyros den store som den mest betydande konungen i perserriket.

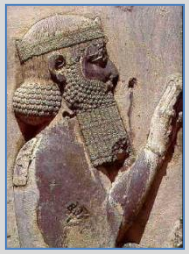

I öster nådde man ända till Indien. I nordost lade perserna under sig landsdelar som idag ingår i Uzbekistan och Afghanistan.
I väster erövrades delar av nuvarande Grekland. Det var nu som det berömda slaget vid Maraton stod år 490 f.Kr.

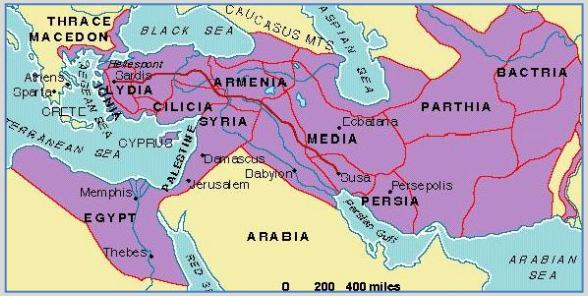

Darius I byggde ett riktigt statsväsen.
Darius inrättade ett riktigt myntväsen i riket. Ett skatteväsen inrättades byggt på inkomst istället för på fasta belopp. Detta var synnerligen tidigt i historien.

Ett postsystem inrättades som var helt överlägset andra regioners. Det tog bara nio dagar att leverera post från Bosporen, som ingick i riket, till huvudstaden Susa. Motsvarande sträcka på sidenvägen tog tre månader.
Kanaler byggdes och ett utbildningsväsen upprättades.

Staden Persepolis.
Darius startade bygget av *Persepolis* som nu är ett världsarv på UNESCO:s lista. Persepolis var ett arkitektoniskt mästerverk med skön konst och gröna omgivningar. Staden förstördes av Alexander den store år 331 f.Kr.

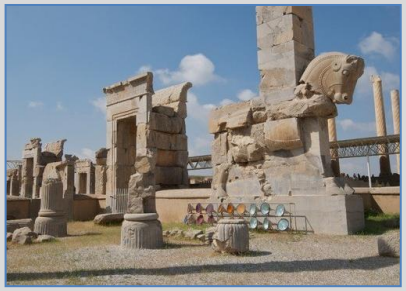

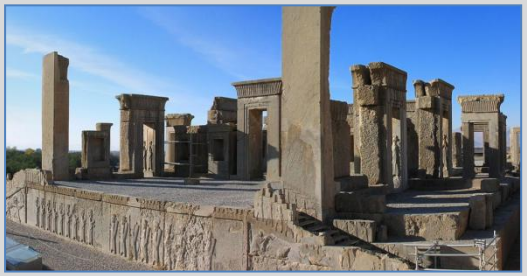

Persiens (Irans) historia: Akemenider (Persiska riket) 648-330 f.Kr.

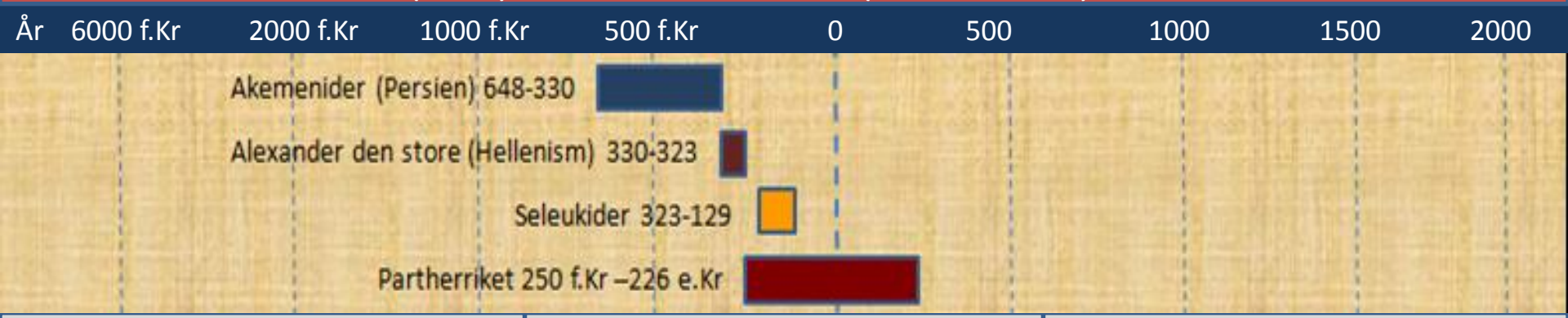

Xerxes I (519-465 f.Kr).
Xerxes I var son till Darius den store. Xerxes I regerade under åren 486-465 f.Kr.

Det var under Xerxes I som de berömda slagen vid Thermopyle och Salamis stod år 480 f.kr.

Xerxes I färdas över Bosporen.

Slaget vid Thermopyle år 480 f.Kr.
Enligt myten var det vid Thermopyle som hjälten Leonidas med 300 man länge höll stånd mot persernas gigantiska armé.
Perserna vann till slut och i Aten brändes bland annat Akropolis ned.

Slaget vid Salamis år 480 f.Kr.
Strax efter slaget vid Thermopyle förlorade perserna större delen av sin flotta i slaget vid Salamis.

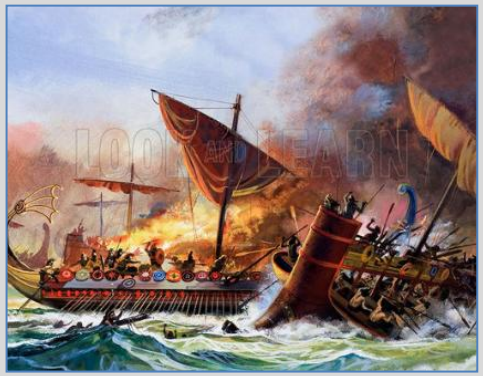

Efterträdare till Xerxes I.
Xerxes I nämns I Esters bok i Bibeln under namnet Ahasverus. Xerxers I blev mördad av en förtrogen medarbetare.
Flera interna maktkamper uppstod under de närmaste åren efter Xerxes I:s död. Landet försvagades men kunde ändå upprätthålla en ganska god kontroll över imperiet.
Med statsstaterna i Grekland rådde ständigt olika allianser med perserna.
I Makedonien tillträdde Alexander den store tronen. Persiens Darius III fick ödet att möta Alexander den stores armé.

Persernas konung Darius III (336-330 f.Kr).

Darius III blev den siste i Akeminidernas dynasti.

Persiens (Irans) historia: Alexander den store 330-323 f.Kr.

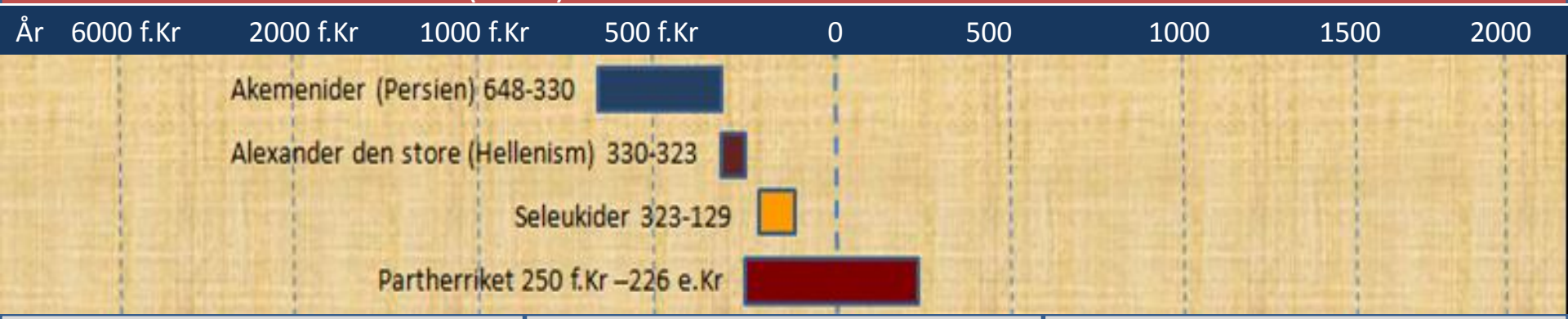

Alexander den store (330-323 f.Kr).

Alexander kom från Makedonien. I tre stora slag tillintetgjorde Alexander persernas enorma armé.

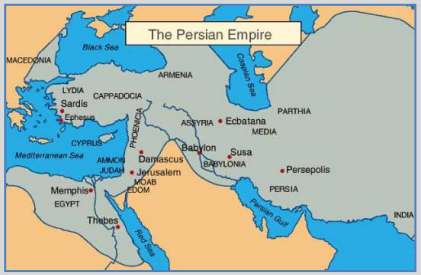

Alexander seglade över Bosporen och mötte Darius III:s armé vid floden *Granicus* år 334 f.Kr. I persernas armé fanns grekiska soldater som kallades hopliter. Innan hopliterna hann fram till floden slog Alexander till och åstadkom total förvirring hos perserna som flydde.

Efter att Alexander erövrat större delen av Mindre Asien möttes Alexander och Darius arméer vid *Issos* år 333 f.Kr. Issos ligger i norra Syrien. Trots att perserna hade betydligt fler soldater vann Alexander slaget. Darius III:s familj togs till fånga.

Ännu en gång möttes Darius III och Alexander i ett stort slag. Det var slaget vid *Gaugamela* år 332 f.kr. Den gigantiska persiska armén förlorade ännu en gång. Darrius III flydde österut.

Alexander tågar in i Persepolis som senare förstörs av grekerna.

Alexander erövrar hela det persiska riket.

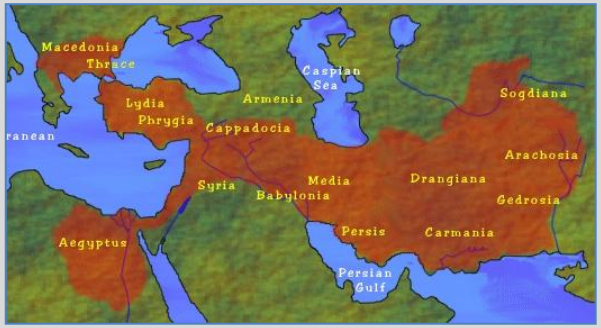

Darius III dödas av egna befäl under tragiska omständigheter.
Alexander tog mycket illa vid sig av meddelandet om mordet på Darius III. En händelse som har avbildats av många konstnärer.

Alexander knäböjer över den döde Darius III.

Persiens (Irans) historia: Seleukider 323-150 f.Kr.

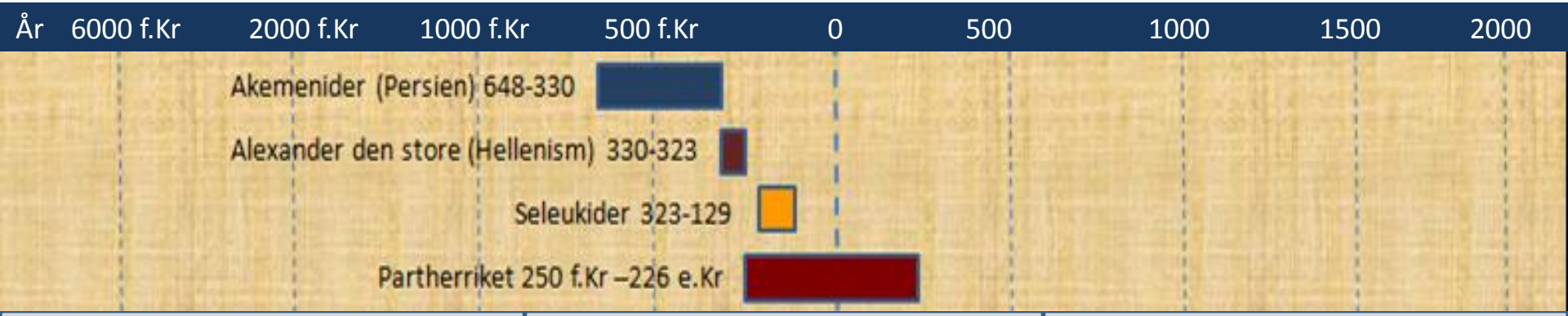

Seleukider (323-150 f.Kr).

Alexander dog år 323 f.Kr. Han hade inga arvingar och imperiet kom att delas i tre stora delar. Kärnområdet i Persien tillföll *Seleukos* varmed imperiedelen kallas det Seleukidiska imperiet. Imperiet skulle bestå i cirka 175 år.

Den hellenistiska perioden inleddes vilket kom att sprida grekisk kultur över hela området.
Det grekiska språket bredde ut sig och kom att få genomslag i många skrifter till eftervärlden. Bland annat översattes judarnas hebreiska Bibel till grekiska.
I Palestina gjorde judarna uppror år 167 f.Kr. Det var Mackabeeupproret vilket slogs ned.
I öster förlorades snart delar av nuvarande Afghanistan och Iran.

Flera krig rådde med Egypten under perioden. Seleukiderna lyckades erövra Egypten men tvingades snart återlämna det.

Nästan alla regenter dog under våldsamma omständigheter. Regenterna betraktade sig ´som gudar eller halvgudar.
Ett långvarigt utbyte av idéer skedde. Inte minst från östern till Grekland. Många forskare hävdar att kulturpåverkan från öster till Europa lade grunden för mycket av vårt tänkande.

Baktrien (ungefär nuvarande Afg hanistan) bröt sig loss och bildade ett eget hellenistiskt rike.

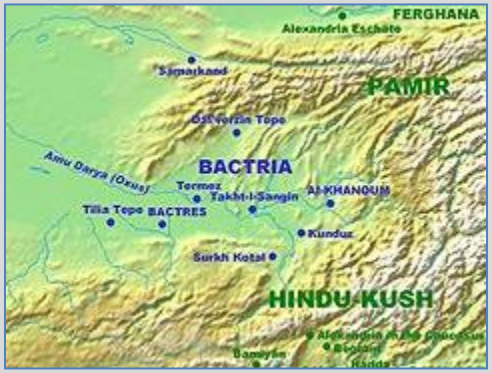

Så småningom återstod endast en mindre del av riket i Syrien. Där hade seleukiderna grundat den viktiga staden *Antiokia* som kom att få mycket historisk betydelse.

Persiens (Irans) historia: Partherriket 250 f.Kr-226 e.Kr.

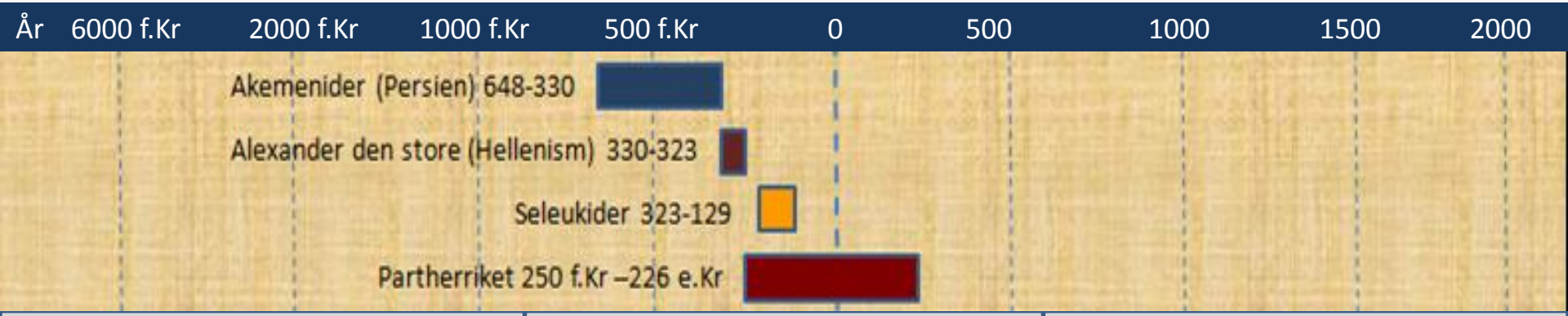

Partherriket (250 f.Kr-226 e.Kr).

I östra delen av nuvarande Iran levde *partherna* som nomader. De hade övergått till fasta bosättningar och blev dominerade i regionen. Flera uppror hade gjorts under Darius I.
År 139 f.Kr sammandrabbade seleukiderna med partherna i en drabbning som betraktas vara avgörande för undergången av den seleukidiska dynastin. Partherna expanderade snabbt in i kärnlandet av Persien.

Partherna kom att dominera perserområdet i nästan 500 år.
Inte minst kom romarna att ständigt stå i strid med partherna.

Partherna anlade en ny huvudstad vid floden Tigris. Det var *Ktesifon* som antas ha varit världens största stad under åren 570-637. Staden var emellertid gammal och omnämns redan i Bibelns Gamla Testamente.

Lämningar talar ett entydigt språk om Ktesifons forntida prakt.

Krig med Rom i över 700 år!
Partherna expanderade västerut där kungariket Armenien låg. Detta kolliderade med romarnas ambitioner.
I Armenien mötte romarna parthernas kung Mithradates den store (165-132 f.Kr). Konflikten resulterade i ett förbund mellan partherna och Armenien.

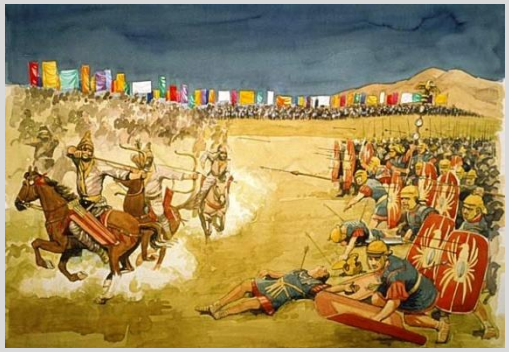

Persiens (Irans) historia: Partherriket 250 f.Kr-226 e.Kr.

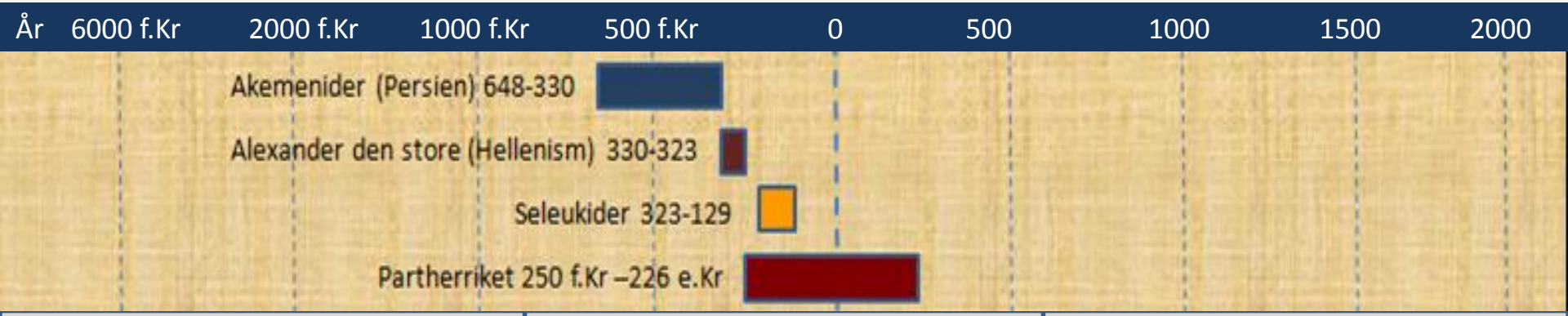

Fördrag om Armenien.
Flera kända romerska fältherrar kom att bekriga partherna. En av dessa var den berömde *Pompejus*.
Armenien var strategiskt viktigt för både Rom och Partherriket. Stora krigsresurser bands i regionen. Ingen kunde segra. Detta ledde till ett fördrag under kejsar *Augustus*. Armenien skulle utgöra en buffertstat utan arméer.

Slaget vid Carrhae 53 f.Kr.
Crassus ingick i triumviratet som ledde Rom. För att kunna expandera österut gick Crassus över floden Eufrat mot inrådan från rådgivare. Resultatet blev ett katastrofalt nederlag som skakade världsmakten Rom. Floden Eufrat kom att förbli gräns mellan Rom och partherna.

Krig i Syriens omnejd.
Partherna lyckades med allianser erövra Syriens omnejd på 40-talet f.Kr. Splittring rådde i Rom efter mordet på Ceasar.

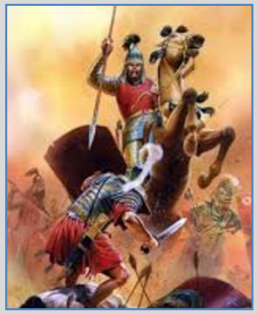

Antonius försökte år 36 f.Kr återta området men misslyckades. Han låg i konflikt med Octavianus och flydde till Kleopatra i Egypten. Den berömda kärleksaffären uppstod.
Försök gjordes flera gånger av Rom att återta Syrienområdet. Till sist gjordes ett fredsfördrag med kejsar Augustus år 20 f.Kr. Gränslinjen skulle gå vid floden Eufrat.

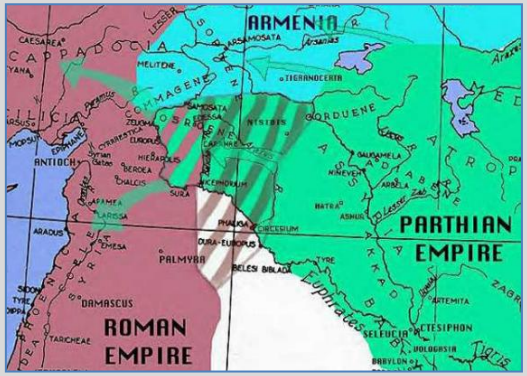

Fortsatta strider med Rom.
Ständiga stridigheter mellan partherriket och Rom kom att upprepas under de första århundradena efter Kristus. År 197 intog Rom parthernas huvudstad Ktesifon.
Kejsar *Hadrianus* (76-138) slöt fred med partherna .

Skicklighet i krigsföring hos partherna.
Att strida till häst och samtidigt klara att skjuta med pilbåge hade partherna förmodligen lärt sig när de var nomader på slätterna norr om Svarta havet.
Förutom den tekniska stridsdugligheten var det organisatoriska stridskunnandet utvecklat.

Persiens (Irans) historia: Sasanider 226-650.

Sasanider 226-650.

Sasaniderna innehade makten i Persien under mer än 400 år. Därefter kom det arabiska kalifatet som efterföljare.
Inom det Parthiska riket rådde inbördes strider under 200-talet f.Kr. Det öppnade för sasaniderna som tog makten från partherna.
Ktesifon fortsatte att vara huvudstad.
Zoroastrimen blev statsreligion vilket är betydelsefullt inför kommande revolutionerande tider.
Prästerskapet fick mycket stort inflytande. Stat och religion sammanflätades.

Sasaniderna betraktade parthernas välde vara alltför feodalt dvs beroende av ett antal stora jordgods. Istället byggde sasaniderna sitt välde på aristokratiska ämbetsmän. Tidigare inflytelserika familjer tappade sina maktpositioner.

Expansiv politik.

Ardashir I (180-242)var den första kungen i den nya dynastin. Han åberopade släktskap med Kyros den store.
Ardashir I sökte återupprätta rikets makt efter parthernas förfall. Han expanderade riket både i väster och öster. Även hans efterföljare bedrev en expansiv politik.
I väster mötte man det romerska väldet och ständiga konflikter uppstod.

År 260 kunde sasaniderna fånga självaste kejsaren av Rom som då hette *Valerinaus*. Detta var en mycket stor händelse vilket skildras i ovanstående jättebild huggen i en klippa.

Sasanidernas fall efter nära 400 år.

Sasaniderna var utomordentliga krigare. Man expanderade ända in i Anatolien (Turkiet) och hotade Konstantinopel.
Där stoppades de av bysantinerna och tvingades retirera. Mängder av erövringar fick återlämnas.
Till och med araberna var sasanidernas fiende på grund av zoroastrimsen.

Det 400-åriga sasanidiska väldet skulle få ett avslut med arabernas expansion.

Persiens (Irans) historia: Umayyader, Abbasider (Kalifatet) 661-1258.

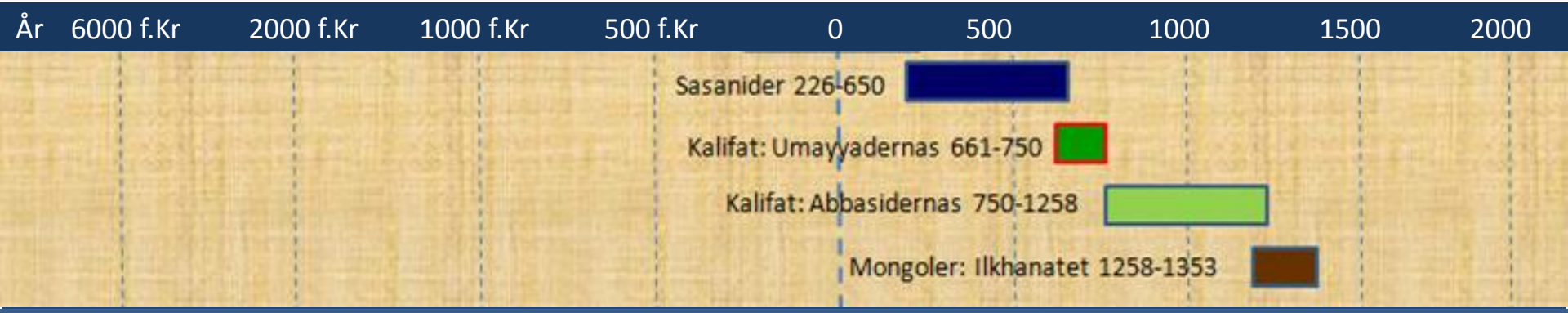

Kalifatet.

Med Kalifatets inträdande kom Persien att ha främmande härskare under närmare tusen år. Först kom araberna, därefter mongoler och turkar. Likt de flesta stora välden sönderföll Sasanidiska riket efter hand. En växande aristokrati levde allt mer feodalt. De tidigare framgångsrika strategierna i väldet hade övergetts. Sasaniderna fick vid flera tillfällen ultimatum att börja vörda profeten Muhammed. Till sist kom arabernas erövring.

Umayyader (661-750).

På den arabiska halvön rådde förfall i början av 600-talet. Men Muhammed lyckades ena folket . Med Islam som religion bredde araberna ut sig som en flodvåg från arabiska halvön.

Det började med det Umayyadiska väldet vilket också kom att inkludera det persiska området.

Det var början på den vi kallar Kalifatet. Islams spridning till det enorma imperiet står sig än idag.

I Persien fick zoroastrismen vika undan. I huvudstaden Ktesifon brändes det enorma biblioteket eftersom det ansågs ogudaktigt. Ett gigantiskt kulturarv gick förlorat till eftervärlden.

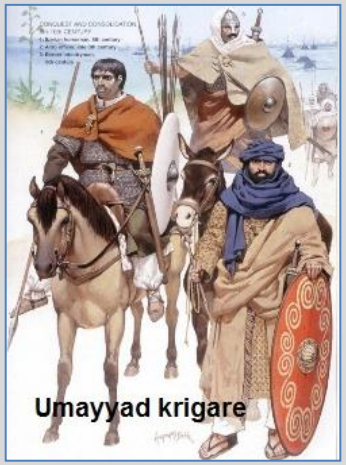

Sasaniderna gjorde starkt motstånd. Gränsstrider började rasa omkring år 630. Stora delar av Persien var erövrat tjugo år senare. Men araberna mötte ständigt motstånd som ockupanter. Inte förrän under 900-talet konverterade de flesta. Persien kom att i huvudsak få en shiamuslimsk inriktning på religionen.

Abbasider (750-1258).

Umayyaderna fråntogs makten år 750 av abbasiderna . Huvudstaden flyttades från *Damaskus* till *Bagdad* år 762.

Abbasiderna lyckades inte bibehålla samma stora imperium som föregångarna umyyaderna.

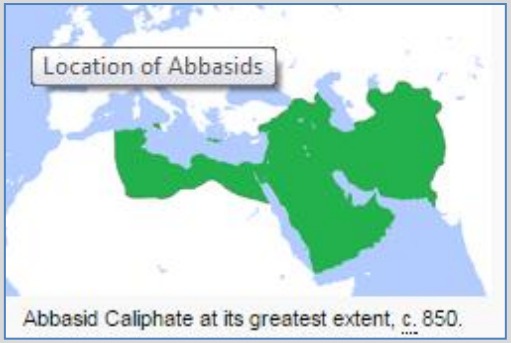

År 1258 belägrade och förstöde mongolerna huvudstaden Bagdad. Ledande abbasider flydde till Egypten.

Persiens (Irans) historia: Ilkhanatet (Mongoler) 1258-1353.

Mongolväldet (1258-1353).

Mongolerna förstörde abbasidernas huvudstad Bagdad år 1258. Därmed kom Persien med omnejd att inkluderas i det väldiga mongolväldet.

Mongolerna var osedvanligt grymma. Många miljoner människor tros ha dödats enbart i Persien.

Under perioden förföll stora delar av det civiliserade Persien. Städer lades i smulor och var utplånade. Slakt av människo-massor var utbrett.

Det persiska imperiet kallades under den mongoliska eran för Ilkhanatet.

Ilkhanate

ایلخانان

Nomadic empire
Division of the Mongol Empire

1256–1335/1353

Ilkhanate at its greatest extent

Under 1330-talet härjade pesten svårt i området. Flera av de ledande mongolerna dog av pesten. Mongoliska riket började sammanfalla.

Den mongoliska perioden I Persien kvarlämnade få positiva inslag. Bland de positiva var att vägar och infrastruktur skapades österut ända till Kina. Det persiska skriftspråket utvecklades också från arabiska till persiska.

Med Ilkhanatets kollaps omkring år 1350 öppnades regionen för nya invasioner.

Persiens (Irans) historia: Timurider (Turk-mongoler) 1370-1507.

Turk-mongoler (1370-1507).

Timuriderna.

Dynastin grundades av den beryktade *Timur Lenk* (1336-1405). Huvudstaden för timuriderna var det sagoomspunna *Samarkand*. Efter Timur Lenks död var *Herat* i Afghanistan huvudstad.

TimurLenk hade Djingis Khan som förebild. Timur har blivit kändför att vara ännu mera aggressiv och grym än förebilden Djingis Khan.

Timur Lenk spred död och förödelse under 30 års erövringar. Särskilt utsatta var kristna och judar. Men även i Indien och i Persien genomfördes massakrer.

Det timuridiska imperiet omfattade stora delar av centralasien och det vi idag kallar mellanöstern.

I Persien hindrades moderniseringen under hela perioden då turk-mongolerna innehade makten. Islam kom att formas på ett lokalt sätt i Persien som fortfarande avviker från de flesta islamska övriga områden.

Imperiet övergick till Timur Lenks sonson *Pir Muhammed bin Jahangir* i Kabul. Maktkamper uppstod med Timur Lenks söner. Sönderfallet började och väldet kollapsade omkring år 1507.

En staty av Timur Lenk står nu i Samarkand som ingår i nuvarande Uzbekistan.

I Persien påverkades arkitektur och stilformer som fortfarande lever kvar i regionen. Bland annat byggdes flera moskéer. Timur Lenks maosoleum i Samarkand visas på nedanstående bild.

Persiens (Irans) historia: Safavider (1501-1736).

Modern tid.

Safavider (1501-1736).

En ny tid av självständighet i Persien inträdde i början av 1500-talet genom safaviderna. Med denna dynasti fick regionen en shiamuslimsk religion som fortfarande dominerar i Iran.

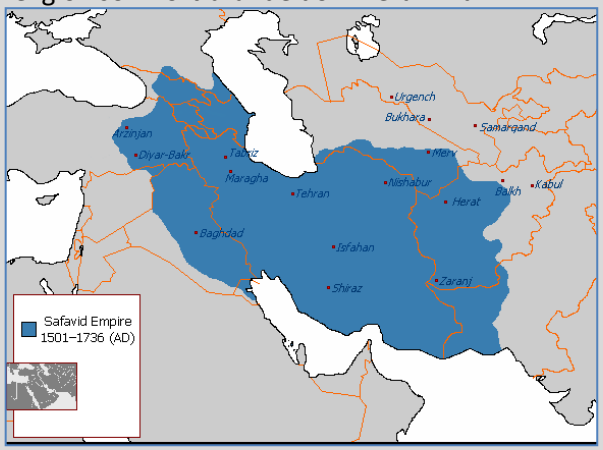

Persien under safaviderna.

I det safavidiska riket ingick stora delar av dagens Irak och Turkiet. Dagens konflikter i regionen kan ofta härledas till de svåra gränsdragningar som råder i regionen. I öst ingick delar av Pakistan och Afghanistan. Eftersom det safavidiska väldet upprätthölls under flera hundra år knöts kulturella band över dagens landsgränser.

Safavidernas imperium hade sin storhetstid under *Shah Abbas den store* 1588-1629.

År 1514 stod ett stort slag vid *Chaldiran* mellan safaviderna och det expanderande ottomanska väldet i Anatolien. Ottomanerna segrade och gränsen mellan dagens Turkiet och Iran fastställdes där kurdernas befolkning kom att delas mellan flera länder.

Under 1600-talet utvidgades handeln över hela världen. Vägen till Indien via sydvägen om Afrika hade upptäckts. Persien gränsade till Indiska Oceanen varför nya kontaktvägar etablerades.
I Persien uppstod ett centrum för tillverkning av textilprodukter som ökade handeln. Inte minst blev de berömda mattorna efterfrågade. En form av globalisering inleddes.
Konflikter uppstod om silkeshandeln som kom att gå via medelhavet istället för Indiska oceanen.

Safaviderna gjorde *Esfahan* till huvudstad. Staden har mycket gamla anor och är berömd för sin skönhet. Sidenvägen gick genom staden och en mångkulturell anda präglade staden. Idag har Esfahan nästan 2 miljoner invånare.
Teheran avlöste Esfahan som huvudstad år 1795.

Vy över Esfahan med den stora moskén Masjed-e Shah i bakgrunden.

Interiören i moskén Masjed-e Shah är unikt skön.

Persiens (Irans) historia: Afsharider, Qajarer (1736-1925).

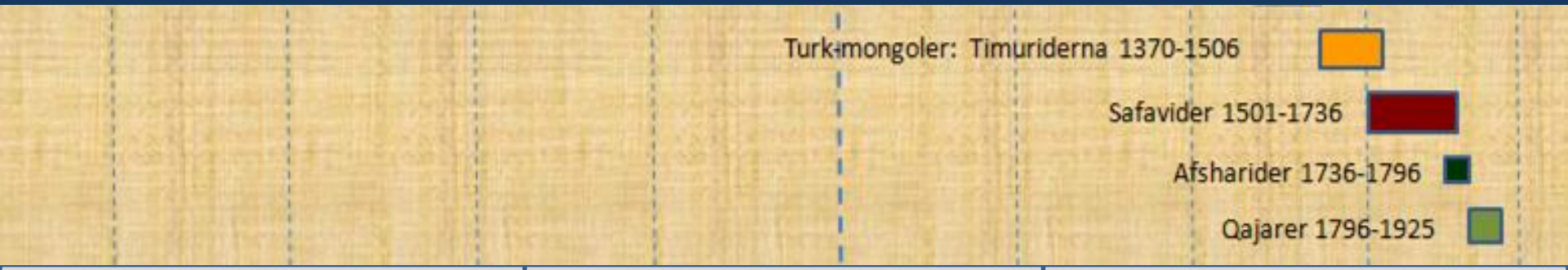

Modern tid.

Afsharider (1736-1796).

Som vanligt förföll en dynasti efter hand. Några av safavidernas ledare blev alkoholiserade. Motsättningar rådde mellan shia- och sunnimuslimer.
Uppror från bland annat landsdelarna i nuvarande Afghanstan skapade oro i imperiet. Terror kom att tidvis råda. Maktkamper rådde.
Statsmakten upplösning öppnade för en ny dynasti som heter *Afsahrider*.
Under en ovanligt skicklig statsman och militär vid namn *Nader Shah* (1688-1747) kunde riket stabilseras. Imperiet expanderade också in i Indien.

Den framgångsrike Nader Shah under ett fälttåg.

Under perioden 1600-1900 kom Persien att ständigt komma i kläm mellan kolonialmakterna England, Frankrike och Ryssland.
Persien hade svårt att militärt hävda sig mot nya vapenslag och effektiv militär organisation.

Qajarer 1796-1925.

I slutet av 1700-talet var Persien sönderslitet av inre strider. Men *Agha Mohammed Khan* lyckades samla makten och fick titeln Shah vilket ungefär motsvarar kejsare.
Agha Mohammed Khan mördades efter tre år på tronen.
Regimskiften avlöste varandra därefter.
England och Ryssland förde en ständig kamp om landområden i det persiska riket. Rädsla rådde bland annat för att det ottomanska väldet skulle få inflytande i Persien.
År 1908 delade Ryssland och England upp den persiska regionen i ”intresseområden”. Inrättandet av ett parlament motverkades av de båda parterna. Persien var näst intill ockuperat.

Mozaffar al-Din Shah regerade under perioden 1896-1907 I Persien.

Persiens (Irans) historia: Pahlavidynastin (1925-1979).

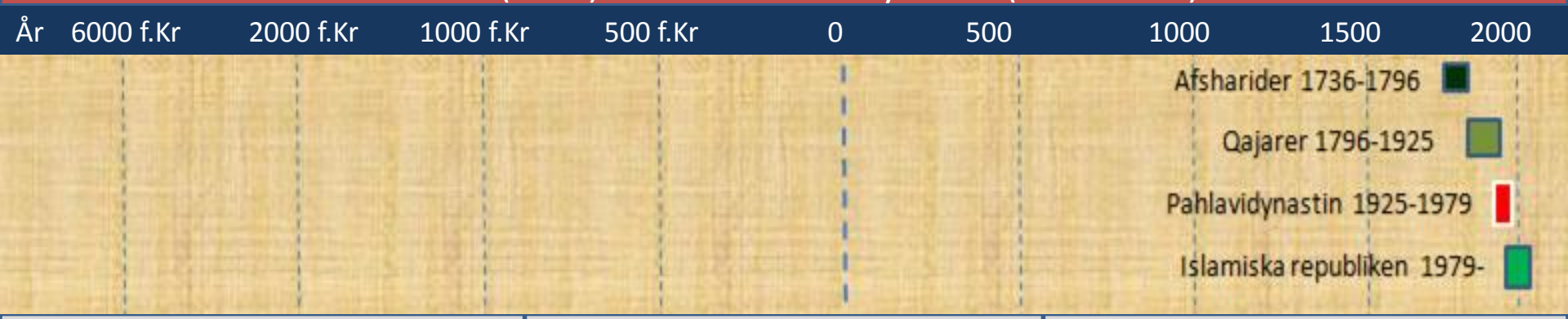

Pahlavidynastin (1925-1979).

Under först världskriget valde Persien att vara neutralt. Men turkiska förband trängde in i nordvästra Iran.

Turkiska förband i Iran.

Ryssland ockuperade samtidigt en zon i Iran som gjorts upp med England. England i sin tur skapade egna militärförband inom sin zon. De engelska förbanden kallades South Persian Rifles.

Iran var fullständigt söndertrasat av utländska intressen. Med ett fördrag 1919 blev Iran i praktiken en engelsk koloni. USA motsatte sig fördraget. Oljeindustrin var lockande.
Ryssland ockuperade delar av Azerbadzjan.
Ur röran valdes översten *Reza Khan* (1878-1944) till galjonsfigur vid en statskupp.

Med en kosackbrigad marscherade Reza Khan in i Teheran och en ny era tillkom i Irans historia. Reformer genomfördes och landet moderniserades.

Reza Khan fick namnet Reza Shah Pahlavi.

Frigörelsen från utlandet var svår. Stormakterna bevakade hela tiden sina intressen.
Under andra världskriget ockuperade de allierade hela Iran 1941.Man ville säkra att Tyskland inte skulle få oljetillgångarna. Dessutom blev Iran en transitväg av militärmateriel till Sovjetunionen.
Churchill, Roosevelt och Stalin möttes i Teheran för samordning av krigsinsatserna.
Efter kriget fick Iran sina nuvarande gränser.

Vid de allierades ockupation av Iran 1941 överlämnade Reza Shah Pahlavi makten till sin son *Mohammed Reza Pahlavi* (1919-1980).

Persiens (Irans) historia: Islamiska republiken (1979-).

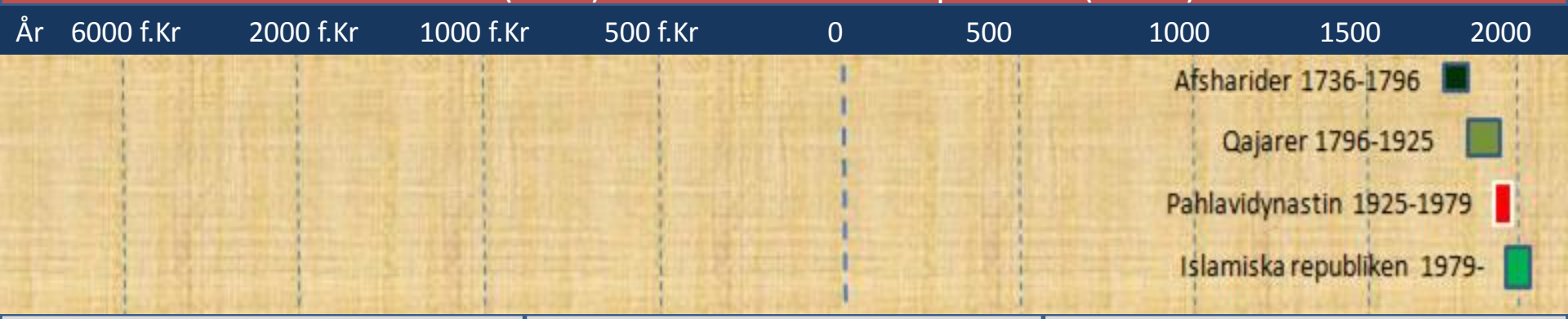

Islamiska republiken(1979-).

Efter andra världskriget uppstod stridigheter om oljetillgångarna. England hade via bolaget AIOC lagt beslag på de största oljetillgångarna i Iran. Missförhållanden rådde socialt bland de iranska oljarbetarna. Oljetillgångarna nationaliserades efter politiska påtryckningar från Irans befolkning. Engelsmännen övervägde en invasion av Iran men införde ekonomiska sanktioner istället.

Bild från statskuppen 1953 "Operation Ajax".

Men USA kom att motarbeta engelsmännen. Med CIA:s hjälp genomfördes en statskupp 1953. En USA-vänlig regim tillsattes och säkerhetspolisen SAVAK kom att minutiöst och grymt kontrollera samhället.

Mohammad Mossadeq (1882-1967).

Mohammad Mossadeq var regeringchef då statskuppen skedde 1953. Det var Mossadeq som nationaliserade oljetillgångarna och därmed kom i fokus för statskuppen.
Mossadeq dömdes till döden av en militärdomstol men straffet omvandlades tillhusarrest.
Statskuppen 1953 lade grund till iraniernas avoga inställning till USA.

Shahen av Iran (1919-1980).

Muhammed Reza Pahlavi känner vi som "Shahen av Iran". Han tvingades lämna Iran 1979.

Revolutionen 1979.

Iran var ett mycket ojämnlikt samhälle. Fria bönder ägde bara smådelar av jorden. Landet hade varit exportör av livsmedel. Nu tvingades man importera.
Demonstrationer och sociala oroligheter ledde till revolution 1979.

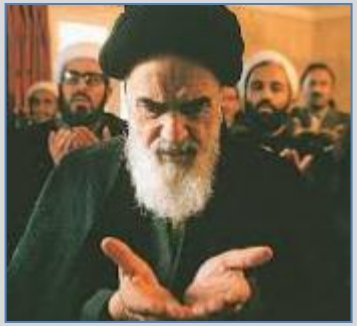

Ayatolla Khomeini (1902 -1989) hade lämnat Iran för Paris under Shahens tid. 1979 återvände han och Iran blev en teokrati med shiamuslimsk inriktning.
Iran har under lång tid legat under sanktioner på grund av antagen forskning och utveckling av kärnvapen. Under 2016 har sanktionerna lättat genom att ett avtal skrivits med landet om att avstå kärnvapen. Handeln har börjat uppstå igen med omvärlden.